

200 ÅR HANDEL OG MISJON I SURINAM

av

ØYVIND GJESSVAG

Merchant, Mission and Meditation. The Romance of a two hundred year old Suriname Company. Av Albert Helman. C. Kersten & Co. N.V., Paramaribo 1968.

Ved et besøk i brødremisjonscenteret, Zeist i Holland for et par år siden kom jeg i kontakt med en pensjonert misjonær og tidligere leder av brødremisjonens handelsvirksomhet i Surinam i Syd-Amerika, W. H. Hasewinkel. Vi kom blant annet i samtale om den norske herrnhutiske misjonæren Nils Otto Tank og hans innsats i Surinam i 1840-årene. Hasewinkel nevnte at 200-årsskiftet for brødremisjonens handelsvirksomhet i Surinam var under arbeid og at Tank ville få en fyldig omtale i boken på grunn av hans banebrytende innsats på dette feltet. Jeg fikk i januar 1969 tilsendt et eksemplar av jubileumsskriftet, Albert Helman: *Merchant, Mission and Meditation* med undertittelen «The Romance of a two hundred year old Suriname Company». Boken er i original skrevet på nederlandsk og utgitt av det jubilerende foretaket C. Kersten & Co. N.V. (Paramaribo 1968). Det mottatte eksemplar var en oversettelse til engelsk som gjør verket tilgjengelig for en videre lesekrets.

Boken er meget interessant og inneholder et vell av stoff om den over 200-årige herrnhutiske misjonsvirksomheten i Surinam, der misjonsarbeidet tok sin første spede begynnelse ved årsskiftet 1735–36. Mine kunnskaper rekker langt fra til å gi en regulær anmeldelse, men jeg skal forsøke å gi noen korte inntrykk av boken i alminnelighet og omtalen av Otto Tank i særdeleshet.

Boken innleder med noen misjonshistoriske betraktninger som starter i nvtestamentlig tid og i korte, fengslende riss tegner først aposteltidens misjonsvirksomhet og siden brødrekirkens fremvekst. Forfatteren oppholder seg meget ved den herrnhutiske form for misjonsvirksomhet som han kaller «det paulinske prinsipp». I dette innbefatter han misjonsvirksomhet der misjonæren har et borgerlig yrke og tjener til livets opphold, samtidig som han bedriver sin misjonsgjerning. I herrnhuternes tilfelle har dette prinsipp fra første begynnelse vært en ren og skjær dyd av nødvendighet, — de hadde ikke maktet å drive sin misjon i et slikt omfang på noen annen økonomisk grunn. Arbeidsmetoden skaper uten tvil en kontakflate av en helt annen karakter enn hva som er tilfellet i et mer konvensjonelt misjonsarbeid. Pro et contra er sikkert ikke så lett å gjøre opp, og misjonsarbeid med selvunderhold har vel meget sjelden vært helt rendyrket. Klart

er at veien frem til den posisjon brødre misjonens handelsvirksomhet i Surinam, C. Kersten & Co., har idag, har vært lang og ofte meget vanskelig, kanskje særlig i de første decenniene. På den annen side er jeg tilbøyelig til å være enig med forfatteren i at man meget vanskelig kan forestille seg dette misjonsarbeidet uten den samme handelsvirksomheten.

Når vi nå kommer til omtalen av Otto Tank, kan man generelt si at detaljene og vurderingene omkring innsatsen i Surinam er verdifulle og riktige så langt det er mulig å bedømme. Hovedmomentet i Tanks innsats i Surinam er hans kamp mot slaveriet. Dette skulle imidlertid også bli årsaken til at han ga opp sitt fortsatte virke på denne misjonsmarken. Otto Tank kom til Surinam i 1842 og kastet seg umiddelbart med full kraft inn i misjonsarbeidet. Det gikk ikke lenge før han ble betrodd den øverste ledelse av misjonsarbeidet og handelsvirksomheten. Etter hvert ble det imidlertid umulig for Tank å se på de forhold slavene levde under på plantasjene i Surinam uten å foreta seg noe. I 1847 drar han til Holland og legger frem sitt syn på slaveriet for de ansvarlige myndigheter i skriftet «To the Gentlemen Owners and Administrators of Plantations in the Colony Surinam». Kolonimyndighetene forela selvsagt spørsmålet for de lokale myndigheter og plantasjeeierne i Surinam. Det ble stor røre, og misjonærkollegene våget ikke under det lokale trykk annet enn å ta avstand fra Tanks synspunkter. Dette var en stor skuffelse for Tank og ble den direkte årsak til at han ikke kunne tenke seg å vende tilbake til Surinam. Forfatteren fremholder meget riktig at dette er et av de få påtagelige tilfeller i C. Kersten & Co.s 200-årige historie da det har foreligget en åpenbar interesse motsetning mellom misjonens åndelige og forretningsmessige virksomhet.

For å tegne et mere fullstendig bilde av Tank forsøker forfatteren å gi en kort biografisk skisse. Her er det tydelig og vel også naturlig at han bygger på trykte kilder, i første rekke Sigfried Beck: «Aus dem Leben von Niels Otto Tank». Man kjenner igjen mange detaljer, og dessverre er også ukorrekte ting kopiert uten kritisk granskning. Erling Danbolts artikkel i Norsk Tidsskrift for Misjon 1947 har vel på grunn av den norske språkdrakt ikke vært tilgjengelig for forfatteren. Meget interessant materiale om Tank, som er å finne hos Jens Holdt i biografien om Nils Johannes Holm og hos Øystein Ore i biografien om Niels Henrik Abel, er heller ikke brukt. Her kan man vel også skylde på språkhindringer, enskjønt Ores bok foreligger i engelsk oversettelse.

Forfatteren gjengir synet at Carsten Tank skal ha arbeidet planmessig for å få sin sønn på Norges trone. Danbolt påpeker at kilden til dette er den norsk-amerikanske forfatteren Hjalmar Rued Holand i «De norske settlementers historie», (Chicago 1912). Så langt jeg har kunnet se, finner man ikke noe belegg for dette synet hos norske historikere. Det er mulig at synet kan ha sin grunn i en uttalelse av Tank i et brev til en god venn, teologstudenten Theodor Kjelland: «... — thi jeg tilhører mig paa en Maade ei længere selv — jeg er paa en viss Maade viet til Staten — til et bestemt Kald i den. Men mit Kalds Pligter kjen- der vist ingen Steds-Grændser — ja er hjemme i det ganske Fødeland — ...» Dette

brevet er datert 5. april 1825. Selv om tronfølgen i Norge hadde vært temmelig usikker ved flere tilfeller i begynnelsen av 1800-tallet, var den vel ved dette tidspunkt ganske avklart. Tanks ytring står åpen for en mere plausibel forklaring.

Holand er også kilden til en fremstilling som går ut på at Tank traff sin første ektefelle, Mariane Frühauf, ved et tilfeldig besøk i Herrnhut under en av sine studiereiser i Europa, og at det var «kjærlighet ved første blikk». Tanks valg av ektefelle skal ifølge fremstillingen ha kullkastet planene om den norske tronfølgen og ført til at faren støtte ham ut av familien. Tank besøkte Herrnhut flere ganger — det var imidlertid planlagte besøk. Det er riktig i denne forbindelse å påpeke at Tanks mor var født Cappelen og tilhørte en av de mest fremtredende familiene i den herrnhutiske vekkelsen i Norge i siste halvdel av 1700-tallet. Tank traff Mariane Frühauf sannsynligvis for første gang da hun var med sin far på en visitasreise til Christiania sommeren 1832. Ottos forhold til faren, Carsten Tank, var godt helt til faren døde 28. januar 1832. Noe giftermål mellom Otto Tank og Mariane Frühauf kom ikke på tale før i 1838. I 1832 var Otto Tank forlovet med sin fetters enke Karen Sophie Jørgensen, født Jacobsen. Det kom imidlertid ikke til noe ekteskap mellom dem.

Noen formelle feil side 110 bør rettes i en senere utgave av boken. Christian Fredrik var prins av Danmark og ikke hertug av Augustenborg. Her har det vel skjedd en forveksling med Christian August av Augustenborg som i 1807 ble utnevnt til formann i en norsk regjeringsskommisjon. Christian Fredrik kom til Norge som stattholder 21. mai 1813. Han ble meget populær, og 19. februar 1814 proklamerte han seg som norsk regent i samforstand med notabelmøtet på Eidsvoll og i opposisjon mot Kieltraktaten. 17. mai samme år ble Norges nye grunnlov vedtatt og Christian Fredrik valgt til norsk konge av riksforsamlingen på Eidsvoll.

Carsten Tank ble 2. mars 1814 utnevnt til minister uten portefølje i Christian Fredriks første regjering. Han trakk seg imidlertid ut av regjeringen etter ca. tre måneders tjeneste, sannsynligvis fordi han var en avgjørt tilhenger av en union med Sverige. I oktober samme år måtte Christian Fredrik frasi seg retten til den norske trone, da unionen med Sverige var vedtatt av det norske stortinget og Carl XIII ble norsk konge med Carl Johan Bernadotte som kronprins.

Det bør nok også settes et spørsmålsteget ved opplysningen side 112 om at Tank reiste den første norske kirke og skole i Amerika. Otto Tank kjøpte i 1850 et hus ved Fox-elven nær utløpet i Michigan-sjøen der byen Green Bay nå ligger. Tank startet skolevirksomhet i huset som opprinnelig var bygd i 1776. Han bygde til to fløyer og innredet den ene for oppbyggelse og bønn. Huset er bevart som museum i Green Bay og ble i 1909 flyttet fra den opprinnelige plassen nær elvebredden til Union Park.

Den norske emigrasjonen til Amerika begynte å skyte fart allerede i 1825, og vi vet at både skole og religiøse samlinger i enkle former har forekommet før Tanks inntreden på arenaen i 1850. Den kjente norsk-amerikaneren Elling Eielsen bygde et kombinert bolig- og forsamlingshus i Fox River allerede i 1840, og den første norske kirke i Amerika ble innviet i Muskego i 1845. Ingrid Semmingsen behandler

kirke- og skoleforholdene blant norsk-amerikanerne utførlig i sin bok «Vcién mot vest».

Et moment som ikke kan forbigås i en historisk fremstilling om brødremissjonen, er bruken av loddtrekking ved de forskjellige avgjørelser. Forfatteren berører spørsmålet kortfattet på sidene 101–102 og konstaterer blant annet at skikken ble offisielt avskaffet innen brødremenigheten i 1889. Han har ikke kunnet konstatere at loddtrekkingskikken har øvet noen vesentlig innflytelse når det gjelder administrasjonen av brødremissjonens handelsvirksomhet i Surinam. «Om likevel dette var tilfellet, da er de oppnådde resultater et bedre argument for loddtrekkingsmetoden enn alle bibelske og andre argumenter tilsammen.» Det er sjelden at man får et så korrekt bilde av brødrekirkenes loddtrekkingskikk i en populær og kortfattet kirkehistorisk fremstilling som her.

Med disse korte bemerkninger håper jeg å ha gitt et lite inntrykk av en interessant og innholdsrik bok som med glede anbefales til videre studium. Boken savner dessverre innholdsfortegnelse og sakregister, men den gir seg jo heller ikke ut for å være noen historisk avhandling. En liten bemerkning om forfatteren til slutt. Albert Helman er et pseudonym for dr. Lou Lichtveld, en meget kjent hollandsk forfatter som er født og oppvokst i Surinam.